

YAHYA KEMAL: “KENDİ GÖK KUBBEMİZ” ALTINDA ÖLÜM YAHYA KEMAL: DEATH UNDER “KENDİ GÖK KUBBEMİZ”

Öz

Ölüm, hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Doğmak ve yaşamak ne kadar tabii ise ölüm de o kadar tabii ve hakikattir. İnsanoğlu yaşadığı müddetçe bu gerçeğin farkındadır. Farkındalığının azaldığı durumlarda, yakınındaki bir kişinin yahut bir diğer canlının ölümü üzerine kişide bu bilinç yeniden canlanır.

Temelde maddi bir şey olan ölüm, mahiyeti itibarıyla özellikle filozofların, teologların ve sanatçıların temel meselelerinden bir olmuştur. Sanatkâr, yaşamı herkesten daha fazla derinlemesine idrak eden, gözlemleri, duyuş ve sezisleri en fazla olan kişidir. Bu durumda ölüm sanatçıların elinde biyolojik bir hadise olmaktan çıkmış, bir estetik değer ve anlam kazanmıştır. Ölüm meselesini yoğun bir şekilde işleyen sanatçılarımızdan bir tanesi de hiç kuşkusuz Yahya Kemal'dir.

Çalışmamızda bir temel olması bakımından, Türk şiirinde ölüm konusunun nasıl bir çizgide ilerlediği hususunda genel bir değerlendirme yapılmış, ardından şairin Kendi Gök Kubbemiz adlı kitabında yer alan şiirlerinde ölüm temasını nasıl ele aldığını incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, şiir, ölüm, ahiret.

Abstract

Death is an inevitable fact of life. The more natural it is to be born and to live, the more natural and true is death. As long as man lives, he is aware of this fact. In cases where the awareness decreases, this consciousness revives in the death of a person nearby or another living creature.

Death, which is basically a material thing, has been one of the main issues of philosophers, theologians and artists, in particular in nature. The artist is the person who understands life more deeply than anyone and has the most observations, feelings and intuition. In this case, death has ceased to be a biological phenomenon in the hands of the artists and gained an aesthetic value and meaning. Yahya Kemal is undoubtedly one of our artists who dealt with the issue of death intensely.

In terms of being a basis in our study, a general evaluation has been made on how the subject of death in Turkish poetry progressed, and then how the poet has dealt with the theme of death in his poetry titled Our Book of Heaven.

Keywords: Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, poem, death, after-life.

Hakan DEĞİRMENCİ

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Öğretim Görevlisi Dr., Aydın Adnan
Menderes Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim
Dalı, Aydın, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-1208-6628

E-mail:
hakan.degirmenci@adu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 02.06.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 28.09.2020

Kaynak Gösterim / Citation:
Değirmenci, Hakan (2020). “Yahya
Kemal: Kendi Gök Kubbemiz
Altında Ölüm”, *Yeni Türk Edebiyatı
Araştırmaları*. 12/24, 119-158.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.447>

Extended Summary

Human beings are born, live and die. It is a fact to die as much as to live. In the course of life, even if a person sometimes forgets this fact, s/he remembers this fact again with the death of a loved one or another living being around. Thus, death remains on the constant agenda of the human being through experiences or associations.

As the French artist points out, the novel is a mirror that makes you travel along the path. Poetry is eventually a kind of literature in terms of its content, like a novel; although the shape and technique are different, it addresses the same material with novel. Here is one of the images reflected in the mirror that makes you travel along the path mentioned by the French artist is death.

Therefore, the works of art have been dealt with the death in every geography throughout history. Death appears to us in the oldest form in all literature up to Ancient Greece and Egypt, Babylon and Sumer, the oldest civilizations of Mesopotamia.

The theme of death is also worked out in the oldest texts of Turkish literature. However, radical changes took place in the form and content of poetry during post-Islamic period. In classical poetry, the issue of death is usually approached from a mystical point of view. However, the main radical change began with the Westernization period. Influenced by Western thought, poets and thinkers have already begun to question death in a philosophical sense.

Yahya Kemal is one of the most significant representatives of Turkish poetry. He is a statesman and poet and writer who lived his youth during the Tanzimat and II. Mesrutiyet periods, witnessed the collapse of the Ottoman Empire, and later contributed to the establishment of the Republic of Turkey. Therefore, the traces of both periods both in form and content can be seen in his poems. He reflects all the features of the transition period. He remained under the

influence of the previous poets, but he also familiarized with the western thought during his years of education in France. He was influenced by intellectuals like Camille Julian and Albert Sorel, philosophers like Bergson, and poets such as Baudelaire, Mallarme and Verlaine. He was under the influence of romanticism in the way of literature and symbolism in poetry. Yahya Kemal, in this way had the opportunity to combine classical poetry with Western poetry. Then he made his distinctive way. He also influenced the subsequent poets.

Yahya Kemal is both a poet and writer. Nevertheless, his knowledge of history, architecture and music is also eminent. Therefore, he was aesthetically concerned about the art and life as a whole. There are four poetry books of him: *Kendi Gök Kubbe*, *Eski Siirin Ruzgariyla*, *Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Soyleyis*, *Bitmemiş Siirler*. He also has books titled *Aziz İstanbul*, *Eğilimler*, *Tarih Musahabeleri ve Çocukluğum*, *Gençliğim Edebi ve Siyasi Hatıralarım*, *Edebiyata Dair*, *Makaleler ve Mektuplar*, *Siyasi ve Edebi Portreler*, *Siyasi Hikayeler*.

The themes of Yahya Kemal that he addresses in his poems are city and civilization, history, Turkishness, conquest, homeland, architecture, music, nature, eternity and death.

Death has been one of the main themes in the poems of Yahya Kemal Beyatlı for several reasons. Firstly, he lost his mother, Nakiye Hanım in his thirteen years of age. Secondly, he was influenced by the historical and cultural fabric in Skopje, where he was born and grown up. The mosques, tombs and graveyards there attracted the attention of the young poet. These feelings would enable him to perceive death with a romantic sense in the future. Thirdly, we can count the loss of all the Rumelia, especially Skopje, Plovdiv and Thessaloniki in the Balkan Wars. Now his mother's grave and all childhood memories are under occupation. Fourth, the loss of the country's lands, especially İstanbul, after the I. World War; then the pessimism and poverty come along

with this it. Finally, the inherited diseases from his mother; cough attacks when he has increased bronchitis.

Due to the reasons we explained above, the reality of death is strongly observed in the poems of Yahya Kemal Beyatli. In his poetry during his youth, he often looked at death through a literary and cultural point of view. He approached the death in a mystical way with the influence of more religious feelings in his old age.

Looking at thematically, his concept of death comes up in several ways. The death is generally an unavoidable reality. Sometimes it's a cool one. Sometimes it is a catastrophe that should be avoided and scared. In his poems, the issue of separation of the soul from the body has also been addressed. In these poems, the image of ship and travel and the concept of eternity come to the fore. Music, evening, night, autumn, rose, nightingale, cypress tree are the other images.

His most famous poem on death is the Sessiz Gemi. Here, the separation of the soul from the body is explained. This is an extremely soft form of narration. Similarly, the poems of the Rindlerin Aksami ve Rindlerin Olumu, where the effects of classical literature are seen, are given through the concepts of horizon, eternity, eternal life. According to Yahya Kemal, death was not perceived as poets before and in his own period. He did not deem the death as an extinction. There is no suffering and screaming in his poems. He did not concern the death as an intense mystical issue either. He found a common way. He deemed the death from a humanitarian point of view. He was not very interested in philosophical and political events in his personal life. He is also in the same way about death. Yahya Kemal Beyatli's poetry and thought was based on the concepts of history, homeland, art, aesthetics, architecture and music. He kept remaining in the identity of artist and intellectual.

Türk Şiirinde Ölüm Algısı

Ölüm realitesi, tarih boyunca bütün coğrafyalarda, farklı kültürler tarafından ele alınmış, sorgulanmış ve edebi eserlere de malzeme olmuştur. Türk edebiyatına geldiğimizde ise Eski Türkçe döneminden itibaren yazılı ve sözlü mahsullerde bu konunun ele alındığını müşahede etmekteyiz. Müslüman olmadan önceki Türk toplumlarında yuğ merasimi ve buralarda yakılan sagnarla karşılaşırız. Bunların en meşhuru, kuşkusuz Alp Er Tunga sagusudur. Ayrıca Uygur Türkleri döneminde en meşhuru Balasagun şehrinde bulunan ve adına balbal denen mezar taşları dikkati çekmektedir. Balbalların bir kısmı en eski Türk alfabelerinden olan Uygur Türkçesiyle, bir kısmı da Arap harfleriyle kazanmış olarak Karahanlı Türkçesiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan balballar sade bir şekil değişikliğini değil, ölüm ve mezar taşı geleneği üzerinden kültürel bir geçiş dönemi özelliğini yansıtmaktadır.

İslam tesiri altında gelişen edebiyatımızda, ölüm meselesinin yine Arap ve Fars edebiyatlarından aldığımız bir tür olan mersiyelerde ele alındığını görmekteyiz. Halk edebiyatı sahasında ise bu mevzu sagnarın devamı niteliğindeki ağıtlarla ilerlemeye devam etmiştir. Diğer taraftan şairler divanlarındaki gazel ve mesnevilerinde görece daha estetik bir biçimde ölüm konusunu işlemeye devam etmişlerdir. Böylece ölümün soğuk imajı sanat eserleri yoluyla yumuşamış, bir felsefe veya kelâm metninde bulunamayacak bir üslûpla dile getirilmiştir (Tural, 2003: 465). Bu noktada Yunus Emre ve benzer mutasavvıfların ölümü mistik bir pencereden ele alışlarını, hususen Mevlânâ'nın ölümü bir "dügün gecesi" olarak telakki edişini hatırdan çıkarmamak gerekir. Onların eski döneme ilave ettikleri veya üzerinde daha kuvvetle durdukları şey, "dünyanın geçiciliği" fikrinden hareketle ahiret ve ebedi âlem fikridir. Pala'ya göre (1989: 410) "dâr-ı bekâ" adıyla anılan ahiret, bu dönemde "dâr-ı fenâ"nın, yani dünyanın zıttı olarak görülmüştür.

“Düğün Gecesi”nden “Karanlık Gece”ye Ölüm

18. yüzyıla geldiğimizde Lale Devri ile başlayan ve sonraki asırda Tanzimat Dönemi ile zirveye ulaşarak bir tür resmi devlet politikası hâline gelen Batılılaşma süreci ile birlikte Osmanlı aydını, Batı felsefesini ve edebiyatını tanıma ve anlama fırsatı bulmuştur. Daha çok Fransa üzerinden yürüyen bu süreçle birlikte Tanpınar'ın sıkça vurguladığı bir “medeniyet krizi” zuhur etmiş, Osmanlı mütefekkir ve şairlerinin hayatı ve ölümü algılama biçimleri yavaş yavaş buhrana sürüklenmiştir.

Yukarıda girişini yaptığımız bu yeni tasavvurun ilk örneği olarak Adem Kasidesi bilinir. Akif Paşa her ne kadar bu şiirinde, eskilerin ölüm karşısında Allah'a teslim olan mütevekkil tavrını sürdürse de ölümü yokluk üzerinden açıklamaya çalışması yeni bir tutumdur. Akif Paşa'nın ölümü asıl merkeze aldığı eseri ise küçük yaşta kaybettiği torunu için yazdığı şiirdir. Tanpınar'a göre (1997: 98) burada asıl kurcalanan şey ölümün kendisidir. Akif Paşa'nın bu şiiri, ardından gelecek asıl fırtınaların habercisi gibidir.

Nitekim çok geçmeden Şinasi'nin yayınladığı Münâcât'ta yer alan “Vahdet-i zâtına aklımca şehâdet lazım.” (Parlatır vd. 2005: 4) mısrası âdeta bir ihtilal niteliğindedir. İnanmak isteyen, ancak bunun için “deliller isteyen” şairin bu tavrının altında Fransız edebiyatından gelen septisizmin mutlak tesiri vardır. Şiirde genel olarak, kozmolojik delil, epistemoloji, etik ve din alanlarında rasyonalist anlayışın izlerine rastlanmaktadır ki, bu konular, doğrudan felsefeyi ilgilendirmektedir. (Akgün, 1984: 482) Bu şiirle varlığı esas alan yeni bir edebiyat doğmaktadır; eski edebiyat ahirete yönelik bir medeniyetin ifadesi iken, yeni edebiyat dünyaya dönüşün ifadesidir. (Kaplan, 2011: 33). Bu yeni örneklerle rağmen, bu dönemde ölüm algısı yine geleneksel tarzda devam etmektedir. Batı'dan gelen düşüncelerle gelenekten gelen unsurların kaynaştığı bu

dönemde ölüm, kader ve tevekkül meselesi olmaktan çıkar, hayatın içinde bir kimliğe dönüşür (Çonoğlu, 2007: 26).

Aynı dönemlerde Ziya Paşa'nın kaleme aldığı Tercî-i Bend her ne kadar şairin eski şiire ne kadar yatkın olduğunu gösteren bir manzume olsa da, burada gayet Batılı bir tavırla yoğun bir şekilde hayatın felsefesi yapılmıştır. Şiirde kâinat, güneş, ay ve yıldızlar gibi kozmik kavramlarla yaratılışı anlama yoluna giden Ziya Paşa, "Kimdir bu nev'i eşref eden cümle âleme" diye sorarak Tanrı'yı idrake çalışır. Ziya Paşa, böylelikle Abdülhâk Hâmid'de daha da derinleşecek olan felsefi şiirin tohumlarını Tercî-i Bend ile bu döneme serpiştirmiş olur (Parlatır, 1988: 342).

Edebiyatımızda ölüm düşüncesi etrafında dini-felsefi endişenin metafizik bir endişeye dönüşmesi ise Abdülhak Hâmid'le başlar, hatta en büyük temsilcisini onda bulur (Tanpınar, 1997: 537). Nitekim şair, uzun ve çetin bir hastalığın ardından kaybettiği eşi Fatma Hanım'ın ardından yazdığı Makber için başka bir yerde "Bu göğe yükselen bir feryâddir." diyecektir. Şairin Allah'ı muhatap alması, sürekli ölüm-hayat arasındaki tarifi imkânsız değişmeyi işlemesi yeni şiir için bir hamledir (Parlatır, 1992: 23). Ardından sırasıyla kaleme aldığı Ölü ve Hacle şiirlerinde bu konuyu işlemeye devam edecektir. Bunlardaki tek fark hararetin bir miktar düşüp yerini tevekkül ve sessizliğin almasıdır.

Bu dönemde ölüm düşüncesini işleyen şairlerden biri de Rezaizâde Mahmud Ekrem'dir. Onun eserlerinde derhal sezilebilecek duygusal bir yoğunluk vardır, bunun nedenlerinden en önemlisi erken yaşta kaybettiği çocuklarının bıraktığı kederdir. Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Alemi ve Nijad Ekrem şiirlerinde bu kederin izlerini görmek mümkündür. Fakat bunlarda felsefi veya dini bir sorgulamadan çok, insani bir duyuş söz konusudur. Bu anlamda şiirde "ağlamak" fiilinin öne çıkması tesadüf değildir. Kaplan'a göre (2011: 89) Ekrem "teessür şiiri"nin ilk üstadıdır ve ara nesil

şairlerini de etkileyerek birlikte santimantal bir şiir vücuda getirmişlerdir.

Tanzimat döneminden sonra ara nesil sanatçıları da ölüm temasını işlemeye devam etmiş, bu dönemde Kitabe-i Seng-i Mezar başlığını taşıyan pek çok şiir yayınlanmıştır. Servet-i Fünûn döneminde, Ekrem ve Hamid’in sorgulamalarından esinlenerek Tefik Fikret ve Cenâb Şehabettin ölüm konusunu işlemeye devam etmiştir (Korkmaz, 2004: 124). Özellikle Fikret’in şiirleri yokluk, karanlık, zulmet, boşluk, çukur gibi kavramlar üzerinden ilerlemiştir. Daha evvelki şiirlerde görülen felsefi derinlikten yoksun olan bu şiirlerde daha çok devrin siyasi şartlarının getirdiği isyankâr bir söylem dikkati çekmektedir.

Hülasa, Batılılaşma devri ile birlikte değişen ölüm algısının temelinde iki sebep yatmaktadır. Bunlardan ilkinde Batı’dan gelen materyalist dünya görüşünün bıraktığı izlerinden söz etmek mümkündür. Bir diğer sebep olarak, son bir asır boyunca arka arkaya gelen savaşları, bu savaşların getirdiği yokluk ve huzursuzluğu ve siyasi çalkantıları göstermek mümkündür. Zira, Tanzimat-Abdülhamit-II. Meşrutiyet ve İttihat-Terakki şeklinde devam eden kronoloji içinde nice siyasî çalkantılar yaşanmış ve bunların getirdiği mutsuzluk, yalnızlık ve korku gibi duygular, sanatçıların dünya ve hayat telakkilerinde pesimist bir algı oluşturmuştur. Bütün bunların Türk şiirine yansımaları -özellikle- hayat ve ölüm temaları üzerinden olmuştur.

Yahya Kemal’de Ölüm Düşüncesinin Şekillenmesi

Bir tel kopar, âhenk ebediyyen kesilir

Yahya Kemal

Yahya Kemal Beyatlı, Cumhuriyet’in ilk döneminin şairi ve aydını olması bakımından, Tanzimat ve Servet-i Fünûn gibi edebiyatın iki temel dönemi ile bir asırdan beri süregelen

Cumhuriyet dönemi edebiyatının arasında önemli bir “geçiş” şairidir. Bu bakımdan onun şiirlerinde geçiş döneminin bütün hususiyetlerini müşahede etmek mümkündür. Doğu’yla Batı, Paris’le İstanbul, Nedim’le Baudelaire, Cevdet Paşa ile Albert Sorel, tasavvuf ile Nev-Yunanîlik¹ onun kıyısında gezindiği temel ilgilerin sadece bir kısmıdır (Kaplan, 2006: 11).

Kendi Gök Kubbemiz kitabı içindeki her üç bölümde de ölüm temasını işlenmiştir. Şiirlerin tematik ve imgesel olarak tahliline geçmeden evvel, şairin zihin dünyasında ölüm düşüncesini şekillendiren hususlara değinmemiz gerekmektedir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde ölüm algısını şekillendiren üç temel etken vardır. Kişi olarak annesi Nakiye Hanım, mekân olarak Üsküp ve manevi bir unsur olarak İslâm. Bunlara ilaveten doğup büyüdüğü şehir olan Üsküp dahil olmak üzere bütün Rumeli’nin Balkan Savaşlarında elden gidişinin ve Birinci Cihan Harbinin ardından İmparatorluğun tasfiyesinin şair üzerinde oluşturduğu yoğun teessürü de saymak gerekmektedir. Bu faktörler bir arada, çocukluk yıllarından itibaren şairin düşünce evrenini ve ruhsal yapısını etkilemeye başlamıştır. Nitekim çocukluk dönemi, gelişim psikolojisi bakımından fevkalade önem taşımaktadır. Kişiliğin temellerinin atıldığı, geliştiği ve köşe taşlarının yerlerine konulduğu bu dönem, hem genel gelişim özellikleri bakımından hem de dini gelişim bakımından önem taşımaktadır. (Cüceloğlu, 1991: 363)

Asıl ismi Ahmet Âgah olan Yahya Kemal, 2 Aralık 1884’de yılında bugünkü Kuzey Makedonya’nın başşehri olan Üsküp’te doğmuştur. Yahya Kemal kendi ifadesiyle (1960: 33) “ilk sofuluk zevkini” annesi Nakiye Hanımdan almıştır. Beş vakit namaz kılan annesi ona Kur’an okumayı da öğretmiştir. Mutluluk içinde geçen bir çocukluk döneminin ortasında, uzun süren

1 Etkisi zayıf bir edebî akım olarak bilinen Nev-Yunanilik, Akdeniz havzasını ve buranın tarihsel birikimini, şiirimizin ve medeniyetimizin temeli olarak görme biçimidir. Kısa bir dönemle sınırlı kalmak kaydıyla Yahya Kemal’in şiirlerinde bir dönem bunun izlerine rastlanmıştır.

bir hastalığın ardından 1897 yılının hazan aylarında annesi vefat eder. Henüz on üç yaşındadır, üstelik iki kardeşi daha vardır. Üstelik babasının öteden beri ilgisiz bir adam oluşu, bu trajediyi daha bir içinden çıkılmaz hâle getirmiştir. Yine anılarında anlattıklarına göre, annesinin defin işlemleri sırasında akrabası ve Gazi İsabe Camii'nin mütevellisinden olan Humbaracı Yaşar Beyin elinden tutan Ahmet Âgah, annesini bildikleri bir yere defnetmekten uhrevî bir teselli yaşamış, Kur'an ve dualardan sonra oradan ayrılırken içindeki acının cehennemî ateşini bir kez daha duymuştur. Hasılı, hatıralarından anladığımız kadarıyla genç Yahya Kemal'in hayat ve ölüm konularında şuuru erken açılmıştır ve bu durum ileride sanat hayatına da yansiyacaktır.

Tanpınar (2001: 161) Yahya Kemal'i ölüm fikrine iten sebeplere bir husus daha ilave eder. Buna göre annesi kan hastalığı ve emorajiden ölen şair, daima bir kan hastalığı tehdidi altında korkuyla yaşamış, diğer yandan bronşiti azdığı zamanlarda geçirdiği öksürük nöbetleri yüzünden ani bir ölümden korkmuştur. Dolayısıyla Yahya Kemal için kan ve ölüm daima bir realite olmuştur.

Ölümün Güzelliği yahut Teslimiyet

Bu bölümde Yahya Kemal'in ölümü, hayatın ve ihtiyarlığın ardından gelen “kaçınılmaz bir gerçek” olarak kabul edişini ve bu telakkinin şiirlerine yansımaları anlamaya çalışacağız.

Yahya Kemal Beyatlı kişisel hayatında bir devlet ve siyaset adamı olarak yurt içinde ve dışında pek çok görev almıştır. Gençliğinde eğitim almak için bulunduğu Paris yıllarını bir tarafa bırakırsak, özellikle Cumhuriyet kurulduktan sonraki yurt dışı görevleri oldukça yoğun bir tempoda geçmiştir. Varşova, Lizbon, Madrid ve son olarak Karaçi büyükelçiliklerinde bulunmuş; yurt içinde ise Urfa, Yozgat ve Tekirdağ vekillikleri yapmıştır. Siyasetle uğraştığı yıllarda Ankara'daki otellerde

ve ömrünün son on yılını geçirdiği İstanbul'daki meşhur Park Otelde 165 numaralı odada yalnız ve yorucu bir hayat yaşamıştır. Düşünüş şiirine "Zahmetli yolculukla yaşam vardı yetmiş" diye başlarken bu hakikati dile getirmiş olmalıdır.

Balkan şehirlerinde geçen çocukluğundan itibaren hayat hikâyesini anlattığı Açık Deniz şiirinde muzdarip deniz ile kendi ruhu arasında bir çeşit telepati oluşturmuştur. Şair burada bir taraftan denizin "şekvâ"sını dinlerken, ona kendi ruhundaki "susuzluğa benzer bir ağrı"dan bahsetmektedir. Buradaki ağrı hiç kuşkusuz gurbet'e benzettiği dünya hayatının verdiği yorgunluktur. Şair iyice yorulmuştur. Yorgunluğun verdiği bezginlik hâli Yol Düşüncesi şiirinde bütün çıplaklığı ve hüznüyle karşımıza çıkmaktadır:

Bu defa farkına varmışım ki ihtiyarlamışım
Hayatı bir camın ardında gösteren tılsım
"Yol Düşüncesi", s. 83

İhtiyar şair bu şiirin devamında Mısır ve Suriye gezilerini, Akdeniz şafaklarını, çöl akşamlarının güzelliğini, Şâm'da dinlediği şarkıyı, kaliteli üzümlerden çekilmiş şarabı, gül lale ve zambak bahçelerini hatırlamakta ve "cihan ve ben değiliz artık eski hâlette" diyerek derin kaygılara dalmaktadır. Sonbahar şiirinde yer alan:

Teşrinlerin bu hüznü geçer tâ iliklere
Anlar ki yolcu, yol görünür serviliklere
"Sonbahar", s. 85

mısralarında "dış âlem"den insan ruhunun derinliklerine inen bir dikkat ve ürperiş hissedilmektedir. Teşrin ayları olarak bilinen ekim ve kasım ayları, eylülle başlayan yılınlığın tam manasıyla hüznü döndüştüğü aylardır. Bilindiği üzere, hazan-hüzün-hazin determinizmi edebiyatımızda sıkça kullanılan kelimelerdir. Bu aylar ile bilinçaltımıza keder, perişanlık ve dağınıklık gibi kavramlar yerleştirilir. Bu kavramların beraberinde getirdiği bir de sarı ve kırmızı renkler vardır ki, hem

Yahya Kemal şiirinde hem de Cahit Sıtkı ve Ahmet Haşim’de bu renklerin kullanımına sıkça rastlanmaktadır.

Yahya Kemal’in “hayat ve ölüm” konusunda en felsefi duruşlarından biri hiç kuşkusuz Mehlika Sultan şiirindeki şu dörtlükte ebedîleşmiştir:

Bu emel gurbetinin yoktur ucu
Dâima yollar uzar, kalb üzülür
Ömrü oldukça yürür her yolcu
Varmadan menzile bir yerde ölür

“Mehlika Sultan”, s. 121

Okuyucuda, şairin varoluşsal bir sorgulamanın tam ortasında imiş yahut sonuna yenice varmış intibai uyandıran bu dize, son derece trajik hisler barındırmaktadır. Bu dizelerde felsefi bir söylem geliştirilmiştir. Ancak bu söylemde ölüm ontolojik bir son sığınak, bir yokoluş olarak ele alınmamıştır. Sadece mistik sınırlar içindeki bir sızlanma söz konusudur.

Yahya Kemal’in şiirlerinde geçip giden zaman acımasızlığı bakımından şikâyet konusu olmaktadır. Duyuş ve Düşünüş şiirinde yer alan

Hiç durmadan hayat öğütür bu çark
Ölmek sırayladır, sıralanmakta varsa fark

“Duyuş ve Düşünüş”, s. 108

beytinde açıkça ifade edildiği gibi zaman hayatı öğüten bir değirmen çarkına benzetilmiştir. Bu çark hiçbir sıra atlamaksızın mekanik bir biçimde çalışmakta, şairin tadını kaçırmaktadır. Buna karşılık Gurbet şiirinde zaman “geçmek bilmeyen sinsi bir ezâ”ya benzetilmektedir:

Ömrün derinliğinde süren kaygı günleri
Yıllarca, fakr içinde, hayatın hüznüleri
En sinsi bir ezâ gibidir geçmiyen zaman
Bin türlü başka cevri de vardır ki bî-aman.

“Gurbet”, s. 115

Bir önceki şiirinde zamanın hızından şikâyet eden şair, burada zamanı sinsi bir ezaya benzetmektedir. Zaman, geçip gitmemesiyle hem eziyeti artırmakta hem de fakr ve hüznü derinleştirmektedir. Zaman, bu mısralarda adeta işkenceci bir katile benzetilmiştir. Şairin rüyasında iken ölümünü gördüğü O Taraf şiirinde zaman bu kez durmuş bir saate benzetilmiştir. Yani ahiret yurdunda zaman işlememektedir:

Durmuş saat gibiydi durup geçmiyen zaman
Donmuş sükût içinde güneş görmiyen zaman

“O Taraf”, s. 110

Yahya Kemal için ihtiyarlık bütün cefasına karşın, olgunluk ve sükûnet içinde ölümü bekleme yaşıdır. Nitekim Bir Dosta Mısralar şiirinde:

Kâmilidir o insan ki yaşar hatıralarla
Bir başka kerem beklemez artık gelecekten

“Bir Dosta Mısralar”, s. 112

derken bir tür yaşlılık manifestosu bildirmektedir. Şiirin devamında “Ömrün iyi rüyasına dalsın, uyusun ruh” diye eklemiş; bin zevk aramak kaydına düşmenin gereksizliğini vurgularken “nafile bin yıl yaşamış” diyerek Nuh Peygamberin uzun yaşamasına gönderme yapmıştır.

Mevsimler şiirinde kopan yaşlılık, kopan sonbahar telleriyle başlayan bir “keder” musikisi ve hazin günlerin getirdiği bir “derbeder” musiki gibidir. Şair böyle yaşamaktansa:

Bulutlar dağılsın, bahar olsun artık
Duyulsun bir engin seher musikisi

“Mevsimler”, s. 44

diyerek ölümü istemektedir. Ölüm, bu şiirde sonbaharın ve hazin günlerin arkasından gelen bir seher olarak telakki edilmiştir. Buradaki “artık” kelimesinin şiire kattığı anlam,

geçmiş zamanın bütün yorgunluğunu arkada bırakma arzusunun ifadesidir.

Düşünce şiirinde “Hulyâsı kalmayınca hayatın ne anlamı var?” diye soran şair, ardından “Bitsin, hayırlısıyla, bu beyhûde sonbahar!” diyerek yaşlılık döneminin artık bitmesini istemiştir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde dikkatleri çeken bir başka önemli husus, onun ölüm realitesi karşısında bir “rind” edâsıyla durmasıdır.² Bunun arka planında annesiyle özdeşleştiği Üsküp’ün, babasından kendisine sirayet eden alkol veya bohem yaşam ilgisi ve bu karakteristik çekim için mümbit bir zemin olan Paris yer alır (Yiğitbaş, 2017: 290).

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç;
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç!

...

Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan
Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
Geçince başlayacak bitmeyen sükûnlu gece.

“Rinlerin Akşamı”, s. 92

Yukarıdaki şiirde “akşam” ömrün son dönemidir, onun “dönülmezliği” ise ölüme yaklaşan insanın hayata yeniden başlayamayacağıdır. Artık herşey için çok geçtir. Bu nedenle kalan günlerin nasıl geçeceğinin önemi kalmamıştır. Şirin rindane tavrının olduğu yer tam da burasıdır. “Cihana bir daha gelmek” ihtimali olsa bile, şair bunu bir teselli olarak kabul etmemekte ve “Avunmak istemeyiz öyle bir teselliyle” mısrasıyla reddini ortaya koymaktadır. Şair burada yaşadığı

2 Klasik edebiyatımıza mahsus bir terminoloji olan rind kavramında, İran mitolojik hükümdarı ve şarabın bulucusu Cemşid’in hayat felsefesi yatmaktadır. (Üstünova, 1996: 1229) Buna göre rind dünyaya ve insanlara sevgi duyar. Allah ile olan ilişkisini korkulara göre değil, sevgiyle kurgular. İbadet yönü zayıftır. Pala’ya göre (1989) rindlik asla kalenderlik değil, belki biraz bohemliktir. Rinde göre dünyanın pul kadar değeri yoktur. Karataş (2001) bu tanıma katılmakla birlikte bir farkla rindi ayırır; zira Şark’ın yetiştirdiği bir insan tipi olan rinde, bunları aşan ‘derin’ bir taraf vardır.

an'ı esas alarak yaşamın kutsallığını vurgulamaktadır. İlerleyen mısralarda ölüme dair ilk haberleri verir gibidir. Buradan itibaren Tanpınar'ın hocası Yahya Kemal için "Bir tel kopar, âhenk ebediyyen kesilir." derken kastettiği yerdeyiz. "Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan" kapıdan geçince insanı ne beklemektedir. "Hiç bitmeyecek sükûnlu bir gece" cevabı, o âlem hakkında şairin de bir şeyler bilmediğinin habercidir. Bilinen tek şey orada güneşin doğmadığıdır. O alemde zaman da işlemeyecektir. Buradaki kozmik kuralların orada geçerli olmayacağı aşikârdır. O hâlde kalan ömrümüzde keyfimizce şevk ve aşk içinde olmalıyız.

Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış;
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.
Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış
Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle

"Rinlerin Ölümü", s. 93

Yukarıdaki dörtlükte eski edebiyatın vazgeçilmez unsurları olan "gül" ve "bülbül" mazmunlarından yararlanılmış, Acem coğrafyasının büyük şairi Hafız'ın kabrine gidilmiştir. Hafız, bunu sonuna kadar hak etmektedir; zira bütün Türk edebiyatına bülbülün aşkını öğreten o olmuştur. Gül, onun şiirlerinde nazenindir, bir başka güzeldir. Renk, dekor ve koku unsurları, şiirin söylem sahasında dalga dalga genişlemiş, bu kısacık şiirde rindane söyleyişin zirvesine çıkmıştır. Tanyol'a göre (1985: 81) mistik Asya'da hiçbir şafak "Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış" mısrasında olduğu kadar hafif, taze ve baharla dolu olmamıştır. Yahya Kemal bir öncekine nazaran bu şiirde daha sakin ve mütevekkil bir tavır sergilemektedir. Bu dizelerde ölüm hayat sınırları içine sığdırılmıştır. (Tecer, 1963: 3) Ahiret ve ötesine karışılmamıştır. Şiirde dünyada işini görmüş, ruhu sükûnete ulaşmış insan rahatlığı vardır. (Tanpınar, 1995: 305).

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde;

Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter.
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

“Rindlerin Ölümü”, s. 93

Yukarıdaki satırlarda ölümün bir rind için ne anlama geldiği anlatılmıştır. Buhurdan gibi yıllarca tütecek bir gönle sahip olan insan için ölüm “âsûde bir bahar ülkesi”dir. Hayatın kutsallığının farkında olan rind için ölüm de aynı kutsal sürecin devamı niteliği taşır (Kanter, 2008: 696). Sağlığında iken Necmettin Halil Onan’dan, kendisi için sade bir mezar yapılmasını ve taşın üzerinde bu şiirin son kıtasının yazılmasını istemiştir. Nitekim, şairin Yahya Kemal Caddesi Sahil mezarlığında bulunan kabrindeki mezar taşında şiirin son kıtası yazılı bir vaziyettedir.

Yahya Kemal’in ölüm fikri ile birlikte ele aldığı bir diğer önemli kavram “vatan”dır. Ölüm, şairi millet ve tarih gibi kutsal kavramlardan ayırması bakımından ayrıca acı verici olmuştur. Kaplan’a göre (2006: 228) bu türden manevi duygular, onda kaybetmiş olduğu dinî duygunun yerini doldurmaktadır. Şairin evlilik yapıp bir yuva kuramamasını, çocuk ve torunlarının olmamasını da göz önünde bulundurduğumuzda, ölümden sonra şairin gözünü arkada bırakacak pek bir şeyin olmadığını anlamak zor olmayacaktır. 1918 şiirinde:

Ölenler öldü, kalanlarla muztarip kaldık
Vatanda hor görülen bir cemaatiz artık
Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan
Ve göz kapaklarının arkasında eski vatan
Bizim diyar olarak kaldı tâ kıyamete dek

“1918”, s. 79

diyen şair, ölüp gidenlerin dünya dağdağasından kurtulduğunu, geride kalanların hor görüldüğünden hareketle ıstırap içinde kaldıklarını belirtmektedir. Ölenlerin arkada bıraktığı vatan

toprağının kıyamete dek uzanacağından hareketle ölüm ile vatanın ebediliği arasında kutsal bir bağ kurmuştur.

Eylül Sonu şiirinde Kanlıca'nın ihtiyarları geçen sonbaharı bir bir hatırlarken, günler kısalmaktadır.

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...

Yazlar yavaş bitmese, günler kısalmasa...

"Eylül Sonu", s. 59

diyen şaire göre değil cennet vatanın tamamını, yalnız Kanlıca'yı sevmek için bile ömür kısa gelecektir. Şairin yakındığı şey vatanını doya doya sevmeden dünyadan göçüp gitme korkusudur. Daha sonraki mısralarda:

İçtik bu nâdir içkiyi yıllarca kanmadık

Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!

"Eylül Sonu", s. 59

derken vatani sevmeyi nadir bir içki içmenin zevkine benzeten şair, bu zevke bir ömür yetmediğini bir kez daha vurgulamaktadır. Şaire göre ömür kısa değil, ama vatan sevmeye kanmak için fazla güzeldir. Ardından gelen mısralarda:

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;

Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.

"Eylül Sonu", s. 60

diyerek şair boğazında düğümlenen acıyı ifade etmektedir. Ona göre "vatani özlemek" ölümden beter bir kahırdır. Ölüm, sadece vatandan ayırdığı için sevimsizdir ve hüzün vericidir. Ölmek değil ama vatan semasını, kendi gök kubbesini bir daha dünya gözüyle görememek korkusu şairin iflahını kesmektedir. Bu derece karmaşık duygular içinde, şair Geçiş şiirinde "Rahatça dal, ölüm sonu gelmez bir uykudur." diyerek kendisini teselliye çalışmaktadır.

Yahya Kemal şiirlerinde ölüme "estetik" bir değer atfetmiştir. Estetik değerleri meydana getirirken hayal, rüya, sonsuzluk,

ufuk, deniz, yol, rüzgâr gibi imajlardan yararlanmıştı. Bunun yanı sıra ölümü ifade ederken cânan ve aşk motiflerinden de yararlanmıştı. Şair, Akşam Musikisi şiirinde ölüm sonrası hayatı rüyasında görmüş, binbir gece masallarına gönderme yapmıştır.

Gözlerden uzaklaşınca dünyâ
Bin bir geceden birinde güya
Başlar rü'ya içinde rü'ya

“Akşam Musikisi”, s. 55

Şair, rüyasında gördüğü ve sessizlik içinde gezindiği ölüm diyarını anlattığı O Taraf şiirinde “ziyâ” akıtan bir çeşmeden bahseder. Orada “bembeyaz gezinen” varlıklar görür. Işık ve renk motifleriyle parlıtlı bir âlem resmedilmeye çalışılır. Uçuş şiirinde ebedi âlem “yıldızlar ülkesine” benzetilmiş, oraya varıldığında gördüğü şeyin duygularında “hayal ettiği” gibi güzel olduğunu görmüştür.

Vuslat şiiri aşk ile ölüm arasında ilişki kurması bakımından dikkat çekicidir. Şiirde “bir uykuyu cânanla beraber uyuyanlar”ın rüyası anlatılmaktadır:

Gördükleri rü'ya, ezelf bahçedir aşka
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka
Bülbülden o eğlencede feryâd işitilmez
Gül solmayı mehtap azalıp bitmeği bilmez
Gök kubbesi her lâhza bütün gözlere mâvi
Zenginler o cennette fakirlere müsâvi

“Vuslat”, s. 127

Görülen rüya, vuslata vesile olmuş, şair sevgilisine ezeli bir bahçe olan cennette kavuşmuştur. Orada her mevsim yazdır. Dolayısıyla şair artık hazan aylarından ve yaşlılıktan irak bir memlekettedir. Orada rüzgârlar bile başka esmektedir. Bülbül sesinden başka hiçbir sesin bulunmadığı bu vuslat bahçesinde güller hiç solmamaktadır. Bu, aşkın devamlılığı

ve saadet anlamına gelmektedir. Kubbesi aynı cennet vatanın semaları gibi mavi olan bu yerde, zengin ile fakir eşittir. Orada sevgililerin aşkları hülyalı havuzlarda serinlerken, fiskiyenin âhengi ile mest olurlar. Şiirin sonunda zalim saat çalmış ve şairi leziz uykusundan uyandırmıştır. O anda böyle bir aleme uyanmak şair için kapkara bir zindana uyanmaktan farksızdır, adeta bir faciadır. Son dörtlükte şair, yaşadığı saadetin sarhoşluğu içinde inandığı değerlere emir kipiyle seslenir:

Ey talih! Ölümünden de beterdir bu karanlık
 Ey aşk! O gönüller sana mâl oldular artık
 Ey vuslat! O âşıkları efsununa râm et
 Ey tatlı ve ulvi gece! Yıllarca devam et.

“Vuslat”, s. 129

Şaire göre rüyanın bitmesiyle başlayan karanlık, ölümden de beter bir faciadır. Bir an önce yeniden o vuslat diyarına gidilmelidir. Orada cânân ile geçen mesut anlar sebebiyle aşkın kıymeti bilinmelidir. Vuslat, canan ile şairin büyüsunü sınımsız bağlamalı ve bu tatlı ve yüce gece yıllarca devam etmelidir. Hasılı şair bu son mısralarda rüyasında yaşadığı vuslatın mekânı olarak cenneti yüceltmektedir.

Yahya Kemal’in din ve inanç meselelerine yaklaşımı öteden beri sorgulanmaktadır.³ Buna rağmen onun pek çok şiirinde ölümün ebedi bir hayata geçiş anlamına gelmesi bakımından arzu edilir bir şey hâline geldiğini müşahade etmekteyiz. Bu şiirlerde kendisini kaza ve kadere inanmış, tevekkül eden ve böylece “ilâhi iklim” olarak nitelendirdiği ebedi âleme inanmış

3 Bu kanaatin meydana gelmesi şairin âhir ömründe Sermet Sami Uysal’a verdiği bir röportajla olmuştur. Yahya Kemal “öldükten sonra ruhun kalacağına” inansa da “cennet-cehennem gibi şeylere katıyen inanmadığını, ama kendisini mensup olduğu milletin dinine ve itikadına bağlı saydığını ifade etmiştir. Devamında, “Her milletin bir dini, itikadı var. Ben Türk ve Müslüman olarak doğdum. Türk milletinin dinine ve itikadına sahibim.” diye eklemiştir. Uysal’ın “Ya mesela O Taraf isimli şiirinizdeki öbür dünya tahayyülü?” şeklindeki sorusuna cevaben: “O tahayyül milletimin görüşüdür. Ben bu cins şiirlerimde kendi düşünüşümü değil daima milletimin düşünüş tarzını aksettirmişimdir.” demiştir. Bkz: Uysal (1959: 155-156)

bir mümin olarak görürüz.⁴ Yani ortada tek bir Yahya Kemal değil, hayatının farklı dönemlerindeki koşullara ve bunların ruh hâline yansımaları bakımından farklı farklı Yahya Kemaller bulunduğunu söylemeliyiz. Meseleye, insan ruhunun felsefi ve psikolojik birçok parçadan oluştuğu gerçeğini göz ardı etmeden, bu bütünlük perspektifinden bakmamız icap etmektedir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde gördüğümüz ölüm temalarından biri de “teslimiyet”tir. Teslimiyet iki biçimde zuhur eder. Bunlardan ilki çaresizlikten kaynaklanan, popüler halk kültüründe “yapacak bir şey yok” biçiminde de ifadesini bulan bir kabullenme durumudur. Diğeri ise Allah ve kader inancının gereği olan bir teslimiyettir. Yahya Kemal’in şiirlerinde bunların her ikisine dair tezahürler bulunmaktadır. Örneğin, Rindlerin Akşamı şiiri, bahsini ettiğimiz ilk teslimiyete güzel bir emsal teşkil etmektedir. Ancak burada üzerinde durmamız gereken teslimiyet, diğeri yani ilahî nizâmdan gelen teslimiyettir. Örneğin, Üsküdar’da Dost Işıkları şiirinde insanımıza:

Gönlüm, dilim, kanım ve mizacımla sizdenim,
Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim

“Üsküdar’da Dost Işıkları”, s. 36

diye seslenen şair, mümince bir bakış açısı ortaya koymuştur. Yine Sessiz Gemi’de:

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden
Bir çok seneler geçti dönen yok seferinden

“Sessiz Gemi”, s. 89

derken ahiret yurduna olan inancını vurgulamaktadır.

Ölüme mümince teslim olma tavrı başka şiirlerde derinlemesine karşımıza çıkmaktadır. Din, iman, hürriyet, ebediyet, vatan kavramlarının yoğun biçimde kullanıldığı, âdeta bir destan-şiir hüviyeti taşıyan Süleymaniye’de Bayram Sabahı’nın son

4 Yahya Kemal’de din algısı konusunda bkz. Bıyıklı (2013)

dörtlüğünde “ulu mâbed”de hazır olan cemaatle birlikte bütün ruhları hissetmiş, gönlü “ışıklarla dolu” bir biçimde bayram sabahının coşkusuyla yaşamıştır.

Koca Mustafa Paşa şiirinde vatanın fatihi cedlerle birlikte geçen dakikaları “saadet” olarak tanımlarken, yine ruhun ölümsüzlüğüne ve ahirete olan inancını tekrarlamaktadır. Yahya Kemal’e göre Koca Mustafa Paşa sade bir semt değil, felsefi ve mimari bakımdan henüz Batılılaşmaya açılmamış yapısı ve dinî-uhrevi havasıyla, yarı bu dünyadan yarı ebedi âlemden bir semttir. Ahiret orada dünyaya “komşu âlem”dir. Aradaki mesafe o kadar yakındır ki, arada bir duvar bile yoktur. O nedenle burada kişinin sevdiğine kavuşması da kolay olmaktadır. Hasılı, şair bu ücra ve fakir İstanbul semtine sık sık uğrayarak hüznü bir zevk yaşamaktadır.

Yahya Kemal Beyatlı bazı şiirlerinde de ölüm meselesine şehitlik kavramı üzerinden yaklaşmıştır.⁵

Ölümden Kaçış/Korku

Buraya kadar anlattığımız gibi, ölüm, Yahya Kemal’in tasavvurunda sadece vatandan ayırdığı için bir miktar acı vericidir. Bunun dışında Yahya Kemal için ölüm bir son değil, bilakis sonsuz olanın başladığı yerdir. Yahya Kemal’in dilinde bu kavram İslam mistisizmi ve Doğu estetiğiyle yoğrulmuş munis bir hâl almıştır. Ancak şairin az da olsa ölümden kaçış temayülü gösterip korku içinde kaldığını tespit ettiğimiz şiirleri bulunmaktadır.

Şair, İtrî şiirinde, ölümü, sesi ve telinin kudretiyle hayatın bütün güzelliklerini, Tunca’dan Fırat’a, Budin’den Irak ve Mısır’a kadar Türklüğün bütün coğrafyasının güzellikleri içine alan musikiyi örten bir son olarak görür. Son bölümünde:

Öyle bir musikiyi örten ölüm

⁵ Yahya Kemal’in şiirlerinde şehadet mevzusu devam etmekte olan başka bir çalışmamıza konu olmaktadır.

Bir teselli bırakmaz insanda
“İtrî”, s. 17

derken musiki ile hayatın güzelliklerini ilişkilendiren şair için ölüm hiçbir teselliye yer bırakmayacak kadar korkunç bir şeydir.

Açık Deniz şiirinin son mısrasında ise ölüm bir “ağrı” olarak nitelendirilir. Şair, Duyuş ve Düşünüş’te:

Sevdiklerim göçüp gidiyorlar birer birer
Ay geçmiyor ki almıyayım bir gamlı haber
Kalbim zaman zaman bu haberlerle burkulu
Zihnim düşünceden dağınık, gözlerim dolu

“Duyuş ve Düşünüş”, s. 108

Sevdiklerinin birer birer ölüm haberlerini alan şair keder içindedir. Yaşadığı keder şairin biyolojik varlığına da tesir etmiş, onu derinden sarsmıştır. Gözleri dolu bir biçimde sıranın kendisine gelmesini beklemektedir.

Yahya Kemal, karmaşık duyguları iç içe yaşadığı O Taraf şiirinde, rüyasında hüznün içinde ölüm diyarını gezmektedir. Bembeyaz elbiseler içinde benzi sapsarı varlıklar gören şair muhakkak ki korku içindedir:

Baktım hüznle her birinin benzi sapsarı
Sezdim ki gövdesizdi, hayaliydi boyları

“O Taraf”, s. 110

Geçiş şiirinde şair insanın ömrü boyunca bir dakika bile ölümü hayal etmeyeceğini söyler. Ancak zaman hiç şaşmayan bir saattir ve bir gün o saat çalacaktır:

Hiç şaşmayan saat gibi işler durur kader
Bir gün saat çalar... Çok uzaktan gelir haber...

“Geçiş”, s. 104

Çok çeşitli ve renkli imajlarla “insan-hayat” ve “ölüm-ebedi âlem” konularının işlendiği Mehlika Sultan şiirinde Yahya Kemal:

Mehlika'nın kara sevdalıları
Vardılar çığırığı yok bir kuyuya
Mehlika'nın kara sevdalıları
Baktılar korku dolu gözlerle suya
“Mehlika Sultan”, s. 121

derken, mezarı ve dolayısıyla ölümü düşündürmüştür. Arzu ve hayallerinin peşinden giden yedi gencin yolculuğu bir kuyunun dibinde sona ermiştir. Buradaki “çığırığı olamayan kuyu” hiç kuşku yok ki kabir'dir. Kara sevdalı gençlerin “korkulu gözlerle” kuyuda baktıkları yer ise ölüm'ün kendisidir. Sessiz Gemi şiirinde:

Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli
Günlerce siyâh ufka bakar gözleri nemli
“Sessiz Gemi”, s. 89

dizelerinde rıhtımda kalanlar nemli gözlerle günlerce siyah ufka bakar. Bu seyahat onlara elem vermektedir. Zira giden sevgilinin yaşattığı hicran onlara derin bir matem yaşatmaktadır. Bu ayrılıkla beraber belki onlar da kendi ölümlerini düşünmeye başlamışlardır.

Yahya Kemal, ölüme mistik bir perspektiften baktığı Rindlerin Akşamı'nda şiirinde her ne kadar rahat bir söylem geliştirmişse de aşağıdaki dizelerde görüldüğü gibi tedirginlik ve korku içindedir. Zira ölüm boşlukta “simsiyah” açılan bir büyük kapıdır ve oradan sonra şairi “güneş doğmayan” bir âlem beklemektedir:

Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan
Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
“Rindlerin Akşamı”, s. 92

Ölümün Şekli: Ruhun Bedenden Ayrılış Senfonisi

Yahya Kemal, hem poetik anlayışı hem de şiirlerinde taşıdığı estetik değerler bakımından, ölüm anını, bir başka ifadeyle ruhun bedenden ayrılışını sembolik ve romantik bir tarzda ele almaktadır. Kendi Gök Kubbemiz, bu anlamda ölümü yücelten ve ebedileştiren şiirlerle doludur. Sessiz Gemi, en acı hakikat olan ölümün şiir ve musiki ile birleştirmiş bir ince tesellidir (Banarlı, 1997: 35). Ölümü bir “yolculuk” üzerinden vermiş eşsiz bir şiirdir: “Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan” dizesiyle bedenden ayrılan ruhun yolculuğu, enginlere yelken açmak suretiyle devam eder. Demir almak, gemi, liman, yol, kalkış, seyahat, rıhtım, gitmek ve ufuk kelimeleriyle ifade edilen bu sembolik anlatış, kullanılan istiarelerle pekiştirilmiştir. Ölümün bir deniz yolculuğu şeklinde tasavvuru, insan muhayyilesinin en asli hayallerinden biridir (Tanpınar, 2001: 131).

Deniz Türküsü şiirinde ölüm, tıpkı Sessiz Gemi’de olduğu gibi bir deniz yolculuğu şeklinde ele alınmıştır. Yalnız bir küçük fark vardır ki, buradaki deniz taşıtı bir gemi değil, yelkenlidir. Yelkenli bir akşam saati yola çıkar, ziya içinde masmavi bir aleme gider. İlerleyen mısralarda bir takım tasavvufi meselelere de değinen şair aşağıdaki meşhur iki dizede hayal-sonsuzluk ilişkisini kurarak şiirini bitirir:

Yürü! Hür maviliğin bittiği son hadde kadar
İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar
“Deniz Türküsü”, s. 96

Düşünce şiirinde ruhun bedenden ayrılışı bir uykuya benzetilmiştir. Zira farkındalık ve bilinç bakımından iki eylem arasında bir koşutluk vardır. Uykuya geçiş anını hiçbir varlık hissedemez ve anlayamaz, uykuda geçici bir duyu ve şuur kaybı yaşanır. Aralarındaki en belirgin fark, ölümün sade bir fizyolojik olay, uykunun ise psiko-fizyolojik bir süreç olmasıdır. Hasılı, uyku ile ölüm arasındaki ilişki, yüzyıllar boyunca hususen

psikanalistlerin, felsefecilerin ve teologların ilgisini çekmiş; meselenin türlü yönleriyle sanat eserlerine de tezahür etmiştir. Şiirin sonunda "Ülfet belâlı şey, fakat uzlet sıkıntılı" diyen şair, kendisi için "cihanının sırrı" kalmadığına inanır ve kara kara son beş on yılını nasıl geçireceğini düşünmeye başlar. En sonunda "Dalsın yakında gözlerim artık son uykuma!" (Kendi Gök Kubbemiz, s. 92) diyerek bulduğu çözümü dile getirir. Rindlerin Akşamı'nda ölüm "geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan bir kapıdan" geçince başlayacak sükûnlu bir gecedir. Bir Yıldız Aktı şiirinde "hilkatin muammasını" sorgulayan şair, istiareli bir anlatımla ölümün şeklini bir yıldızın akmasına benzetmiştir. Gök ve denizin sarmaştığı bu vuslat anı, bir dakika bile sürmemiş, bir ani parıldayış olmuştur. İlk öpüşme gibi merak ve heyecan uyandırmıştır.

Koca Mustafa Paşa şiirinde ahiret insanoğlu için bu dünyadan diğerine "bir adım atsa" (Kendi Gök Kubbemiz, s. 48) ulaşabileceği bir mekândır. Dolayısıyla ölüm şekil ve zaman itibarıyla bir adımlık iştir.

Ölümün şekli ve ruhun bedenden ayrılış mevzusu, hayat, ölüm ve ahiret konularının bir aşk masalı tarzında ele alındığı Mehlika Sultan şiirinde de işlenmiştir. Buna göre yedi sevdalı genç bir gece şehrin kapısından çıkıp Kaf dağlarına doğru yola koyulmuş ve orada bir muamma güzelin izini sürmüştür. Bu çetin yolculuğun sonunda gençler çıkırgı olmayan bir kuyuya varırlar. Korkulu gözlerle suyun çekilişini izlerken içlerinden en küçüğü parmağındaki gümüş yüzüğü çıkarıp suya atar. Nihayet ölüm peşinde soluksuz yolculukları biter ve birlikte hayal alemine geçerler. Onlar için ölüm bu kuyudan itibaren başlamış bir yolculuktur.

Sonsuzluğa Açılan Kapı: Mezarlıklar

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında Kendi Gök Kubbemiz altında bulunan şiirlerde, ölüm bir durum ve bir vak'a olarak

Yahya Kemal tarafından nasıl algılanmıştır, hangi felsefi, psikolojik ve dini temeller üzerine ve nasıl oturtulmuştur, bunu anlamaya çalıştık. Bu meselesinin bir de mekânları vardır. Bu başlık altında üzerinde duracağımız mekân, “ölümün mekânları” olması bakımından mezarlıklardır.

Banarlı’ya göre (1997: 31) ölümü munisleştiren, ona yeşil türbeler, serin serviler hazırlayıp, evlerimizin bahçesine çevirdiğimiz ve ölümü böylelikle âdeta güzelleştiren bir değer anlayışı vardır. Bu anlayışın Yahya Kemal’deki ilk tezahürü hiç kuşkusuz Üsküp’tür.

Üsküp o zamanlar camileriyle, evliya türbeleri ve geleneklerine bağlılıklarıyla dindar bir Osmanlı şehridir (Şentürk, 2014: 19). Yahya Kemal (1976: 34) çocukluk anılarında “İslam toprağının en şedîd bir muhitinde” ikâmet ettiklerini, evlerinin hemen önünde geniş bir mezarlık ve evliya türbeleri olduğunu, böylelikle çocukluğunun “uhrevî bir âlem”de geçtiğini anlatır. Yahya Kemal’e göre bu şehir Fatih devrinin ruhanî mezarlığıdır (Beyatlı, 1976: 46). Şair, hayalinde kaybolmaya başlayan bir şehir olarak gördüğü Üsküp’ü anlattığı Kaybolan Şehir’de şehrin kimliğini ortaya koyar: Buna göre Yıldırım Beyazıd Han’ın yadigârı olan Üsküp, firuze kubbeleri, bayram sabahlarındaki maneviyatı, çehresi ve ruhuyla tam bir Osmanlı şehridir. Hatta dağların -Şar Dağlarının- bittiği yerde kurulması bakımından Bursa’ya benzetir. Üstelik şairin henüz on üç yaşında iken varlığına doyamadan kaybettiği biricik annesi o topraklardadır. Bu nedenlerle Üsküp ölüm ve mezarlık algısının şairde ilk teşekkül ettiği mekândır.

Şair, hatıraları arasında (1974: 35) Üsküp’ten bahsederken evlerinin İshâkiye Camîi’nin hemen bitişiğinde olduğunu ve evin karşısında geniş bir mezarlık ve bu mezarlığın içinde Gavrî Baba ile Yeşil Baba türbeleri, evin kapısının hemen önünde de yüksek bir mezar taşı dikili bulunduğunu belirtir. Devamında bir ölü olduğu zaman okunan salaları ise korkunç

bir şey olarak nitelemiş, o an üzerindeki neşenin gidip sıkıntı geldiğini belirtmiştir.

Yahya Kemal'in hayallerini süsleyen bir başka Rumeli şehri de Filibe'dir. Yüz sene evveline kadar "Bursa ve Eyüp gibi iliklerine kadar Türklük sinmiş" bir şehir olarak devam ruhaniyetini muhafaza ettiğini belirttiği bu şehirde şair birkaç gün geçirmiştir. Filibe'de şairin dikkatini çekenler yine camiler, evliya türbeleri ve mezarlıklardır.

Yahya Kemal'in İstanbul'daki ölüm mekânları Şehitlik, Eyüp, Üsküdar ve Koca Mustafapaşa'dır. Şehitlik, Rumeli Hisarı'nın arkasında bulunan ve fetih kahramanlarının medfun olduğu mezarlıktır. Tarihe merak ve hayranlık duyan şair sık sık bu kabristana ve oradaki şehitlerin ruhaniyetiyle bir arada olmuştur. Nitekim, Yahya Kemal'in epope şiirlerinde İstanbul'un fethi ve Sultan II. Mehmet önemli bir yer tutmaktadır.⁶ Bir ziyareti sırasında kitabesinden Mahmud Çelebi adında bir şehide ait olduğunu anladığı burma kavuklu küçük bir mezar taşının başında, şehitlikteki diğer mezar taşlarının da hâk ile yeksân olduğunu müşahede ederek üzüntü duymuştur (Yahya Kemal, 1974: 89).

Ölüm ve şehitlik denince şairin ilk aklına gelen yer şüphesiz ki Eyüp'tür. Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp başlıklı denemesinde Beyatlı'ya göre, (1974b: 133) Eyüp "Türklerin ölüm şehri"dir. Avrupa topraklarının bittiği yerde "İslam cenneti"nin yeşil bir bahçesi gibi duran bu semte girenler, servi ağaçları ve çini işlemeli duvarların arasında bir rüya alemi içinde kaybolmaktadır. Nitekim vaktiyle İstanbul'u görmeye gelen Henri de Regnier, Eyüp mezarlığının bir yerinde sarıklı bir mezar taşına imrenerek "İstanbul! Müminlerinin o kadar sevdiği Eyüp servilerinin altında kendimi senin ölümlerle kardeş hissettim." demiştir. Yahya Kemal'e göre, bir Katolik şaire bunu düşündürten Eyüp mezarlığı, müminler için "ahiret

6 Fethin Yahya Kemal'in şiirlerine yansımaları için bkz: Göçgün (1991), Yetiş (2005).

havasını teneffüs ederken müsterih olunan” bir mekândır (Beyatlı, 1974b: 133). Yahya Kemal, Aziz İstanbul’da yer alan bu denemesinin ilerleyen sayfalarında uzun uzun bu kabristana ismini veren Eyyûb-i Ensârî’nin hikâyesini anlatmaktadır.

Yahya Kemal’in şiirlerinde geçen ölüm mekânlarından biri de Atik Valde mezarlığıdır. Atik Valde semti, şairin Atik-Valde’den İnen Sokakta şiirinde ramazan uhreviyeti konu edilirken, Ziyaret şiirinde bu semtte yer alan kabristan ziyareti anlatılmıştır. Çınar ağaçları ile siyah servilerin gölgesinde saatlerce oturan şair, burada şadırvandan akan suyun “ledünnî sesini” dinleyerek manevî bir yolculuğa çıkmıştır:

Manevî rahata bir çerçeve yapmış ki gören
Başka bir âlemi görmekle geçer kendinden.

“Ziyaret”, s. 32

Koca Mustafapaşa semti Yahya Kemal şiirinde bir semt olması bakımından Atik Valde ile birlikte, aynı adla bir şiir olması bakımdan da Süleymaniye’de Bayram Sabahı şiiriyle birlikte akla gelen bir şiirdir. Zira bu şiir de oldukça uzun ve muhtevası bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Ele aldığı Türklük, İslam, tarih ve fetih gibi milli kavramlar bakımından Yahya Kemal’in müstesna şiirlerinden biri olarak edebiyatımızdaki yerini almıştır. “Tâ fetihten beri mümin, mütevekkil, yoksul” bir semt olan Koca Mustafapaşa, İstanbul’un “üçra ve fakir” tarafının sembolüdür. Türk milliyeti bu vatan semtine öyle sinmiştir ki, beş yüz seneden beri manevi çehre berrak kalabilmiştir. Ölüm ve Koca Mutafa Paşa birbirine çok yakındır. Şair bu durumu:

O kadar komşu ki dünyaya duvar yok arada
Geçer insan bir adım atsa birinden diğerine

“Koca Mustafapaşa”, s. 48

mısralarıyla anlatmaktadır. Ölüm, bu gerçeklerden hareketle, Ökten’e göre (2008: 55) bu semtte hayata düşman ve hayatın zıddı gibi durmamakta, bilakis ölüm Koca Mustafapaşa’da

hayatın devamı ve mütemmimi olarak algılanmaktadır. Koca Mustafapaşa, Yahya Kemal'e göre şehir ve ölüm mimarimizin en açık görüldüğü mahalledir (Taşçıoğlu, 1968: 153).

Yahya Kemal'in Poetikasında Ölüm İmgeleri

Yahya Kemal şiirlerinde, düşünsel anlamda romantizm ne kadar etkili olmuşsa, şiirlerini ifade ediş biçimi olarak da simbolizmin o kadar tesirli olduğunu söylemek zorundayız. Şiir tekniği bakımından simbolizmin tezahürü daha çok imgelerle olmaktadır. Yani şairin duyusal ve algısal yaşantısının zihinde canlanması sonucu kelimeler imgelerle yeniden yapılanmaktadır. Bu yeni bir zihinsel üretim olması bakımından orijinal anlamlara kapı aralamaktadır.

Çalışmamızın bundan öndeki kısımlarında da anlattığımız üzere, şairin poetikasında önemli bir yer teşkil eden ölüm fikri, annesini erken kaybetmesi, kendisinin kronik bronşitten mustarip olması, Üsküp'te geçen çocukluğundaki hatıraları, gençlik yıllarında Rumeli'nin işgaliyle başlayıp I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden askeri mağlubiyetler ve bunların insan ve cemiyet psikolojisi üzerindeki tesirleriyle oluşmuştur. Bu durumda şairin bilinçaltında yatan imgeler onda bir ölüm algısı oluşturmuştur. Eski kültürden gelen geleneksel ölüm imgelerini de derin bir anlam evreni oluşturarak yeniden ortaya koyan şair, böylece çok yönlü bir imge zenginliğine ulaşmıştır. Çalışmamızın bundan sonra ki kısmında şairin çoğu zaman bilinçaltından getirdiği bazen de şuurlu bir biçimde kullandığı ölüm imgelerini ortaya koymaya çalışacağız.

Şairin ölümü anlatırken en sık şekilde kullandığı imgeler musiki, gemi, deniz, ruh, akşam, gece, uyku ve sonbahar'dır.

"Musiki", Yahya Kemal'in hem kişisel hayatında hem de şiirinde önemli bir yer tutar. Musiki ile tanışması ilk olarak Rumeli

türküleriyle başlayan şair, annesinin vefatından sonra geldiği İstanbul’da Hacı Arif Bey’in başkanlık ettiği saz toplantılarına iştirak eder. Daha sonra Fransa’ya gittiğinde Batı müziğini de tanıma fırsatı bulan şair için musiki ve şiir neredeyse iç içe gitmiştir. Tanyol’a göre (1985: 82) Yahya Kemal’den önceki şairler ancak melodi yapmışlardır; fakat o, Türk şiirinde ilk senfoniye yazan insandır. Şiir senfonisinde musiki kelimesini bir imge olarak sıkça kullanan şairin muradı çağrışım yoluyla duyguları harekete geçirmektir. Musiki kelimesi kitapta en az yirmi yerde geçmektedir ve bunların yarısından fazlası hayatı ve ölümü anlatmak için kullanılmıştır. Musiki imgesine komşu imgeler olan beste ve ahenk en az on defa, raks, terennüm ve türkü kelimeleri de beşer defa geçmektedir.

Yahya Kemal, Meraği’den Zekayi Dede’ye kadar bütün bestekârlara hayran olduğu hâlde yalnızca Büyük İtrî için şiir yazmıştır. Çünkü onu bizim musikimizi temsile kifayetli ve salâhiyetli görmüştür (Işık, 1998: 128). İşte o İtrî şiirinde musiki imgesi hayatı karşılayan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bir kuşun hayatı üzerinde verilen Gece Bestesi şiirinde musiki yerine beste kelimesi tercih edilmiş, en güzel gecelerde ve en güzel kuytularda öten kuşun hayatı da ölümü de hayal olarak tanımlanmıştır. Mevsimler şiirinde ölüm:

Biten bir yazla başlar keder musikisi

Hazin günlerin derbeder musikisi

“Mevsimler”, s. 44

dizelerindeki gibi “keder verici” ve “derbeder” olarak kendini göstermektedir. Lakin hemen ardından ölümün kendisi bir seher musikisi olarak görülmüş, imgeye olumlu bir anlam yüklenmiştir. Sonbahar şiirinde “bir başka musikiye geçiş” şeklinde ele alınan imge yine hayatı ve ölümü birlikte temsil etmektedir. Deniz şiirinde ise musiki ölümlerden gelen bir ahenk olarak korku verici biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Türk edebiyatında ruhu bir gemiye, ölümü de bir yolculuğa benzeten pek çok şiir bulunmaktadır.⁷ Ölümün bir deniz yolculuğu şeklinde tasavvuru, insan muhayyilesinin en aslî hayallerinden biridir (Tanpınar, 2011: 142). Yahya Kemal'in şiirlerinde de en sık kullanılan imgelerden olan "gemi" ölüm söz konusu olduğunda da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Sessiz Gemi şiirinde şair:

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Mechûle giden bir gemi kalkar bu limandan

"Sessiz Gemi", s. 89

diyerek "gemiye" insan hayatına benzetir. Şiirde gemi metaforuyla, hayatın insanı yutan ve zamanın insanı çepeçevre saran acımasızlığına bir gönderme yapılmıştır. Yol ve yolcu metaforlarıyla da anlamı kuvvetlendirilen gemi; ayrılığın imgesi hâline getirilmiştir. Gidilen yerin "meçhul" oluşu, rıhtımda kalanları "bîçare" bırakır. Şiirde geçen uyku, ve rıhtım gibi imgeler, gemi metaforunu tahkim eden yan unsurlardır. İtîrî şiirinde ölüm gemiler geçmeyen bir ummana benzetilmiştir. Deniz Türküsü'nde ruhun yolculuğu bu kez gemi yerine "yelkenli" imgesiyle anlatılmıştır.

Yahya Kemal şiirinde en sık karşılaştığımız imgelerden biri de "deniz"dir. Kendi Gök Kubbe altında en az otuz beş yerde deniz kelimesi, ona yakın sayıda da derya ve umman kelimeleri geçmektedir. Tanpınar'a göre (2001: 148-149) Yahya Kemal, Türk şiirinin denizle ilk defa olarak karşılaştığı şairdir. Onun şiirlerinde deniz, bazen Ses şiirinde görüleceği gibi musikinin yerine geçen bir varlık, bazen Geçmiş Yaz şiirindeki gibi hafızayı canlandıran bir unsur, bazen de Maltepe şiirindeki gibi tarihi yeniden canlandıran bir imgedir.

Deniz imgesi onun pek çok şiirinde de ölüme ait bir metafor olarak karşımıza çıkar. Bu bazen bir kaçış-sığınma mekânıdır, bazen ölümlerle birlikte başlayan ebedî bir âlemdir. Şiirinde deniz

⁷ Bu çerçevede bkz: Törenek (2005); Çonoğlu (2008).

ve ruhu arasındaki duyular yoluyla bir çağrışım oluşturan şair, önce bir rüzgâra, sonra bir ilahiye benzettiği kuğu seslerini dinlemeye koyulur. Tam bu noktada denizin davetini duyar:

Madem ki deniz ruhuna sır verdi sesinden

Gel kurtul o dar varlığın hendesесinden

“Deniz”, s. 134

Burada yaşlılığın verdiği yorgunluktan bezen şairin “dar varlık” olarak nitelendirdiği hayattan denize sığınması söz konusudur. Deniz burada dönüştürücü ve taşıyıcı bir simgedir ve bu bakımdan Bachelard’ın (2006: 148) anne ile denizi aynileştiren felsefesini hatıra getirmektedir.

Gemi ve deniz imgeleri etrafında “sahil” ve “rıhtım” imgelerine de rastlamaktayız. Eylül Sonu ve Deniz Türküsü şiirlerinde sahil, ölüm gecesinden önceki hayatı, Sessiz Gemi’de ise rıhtım imgesi meçhule giden geminin ardından bakakalanların toplandığı bir alan olarak yine hayatı ifade etmektedir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde “ruh” imgesi, çoğulu olan ervâh ile birlikte elliden fazla yerde geçmektedir. Bu bakımdan ruh kelimesi Yahya Kemal’in duygu ve düşünce dünyasını anlamada temel bir izlek ve imge olarak görülmelidir. Ruh kelimesi onun şiirlerinde yolculuk, özgürlük, dönüş, ayrılık ve özlem anlamlarına gelecek şekilde oldukça geniş bir yelpazede kullanıldığı gibi devamlılığı, sonsuzluğu, ebedî oluşu, dirilişi ve ölümsüzlüğü de ifade etmiştir.

Türklüğün Süleymaniye Camii’nin ruh ve mânâ âleminde arandığı Süleymaniye’de Bayram Sabahı şiirinde:

Uhrevi bir kapı açmış buradan gökyüzüne

Tâ ki geçsin ezeli rahmete rûh orduları

“Süleymaniye’de Bayram Sabahı”, s. 10

diyerek soyut kavramlar üzerinden somut tarihi olaylar canlandırılarak duyular arası geçiş sağlanmış ve bu şekilde sonsuzluk fikrine varılmak istenmiştir:

Yaşıyanlarla beraber bulunan ervâhı
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı

“Süleymaniye’de Bayram Sabahı”, s. 13

Banarlı’ya göre (1964: 191) şair, orada bulunanlarla beraber ecdadın ruhunu da için içine katarak uhrevî âlemin kapısını açmıştır. Bir başka açıdan bakıldığında, Süleymaniye kubbesinin altında, tarih ve uhrevî olan her ne varsa birleşerek bir “kolektif ruh”u meydana getirmektedir. Dolayısıyla bir bütün olarak bu ruhun Süleymaniye Camii’nde bir mekân olarak tecessüm ettiğini görürüz.

Yahya Kemal’in ölümü anlattığı şiirlerde sıkça karşılaştığımız imgelerden bazıları da “akşam”, “gece” ve “uyku”dur. Akşam kelimesi Rindlerin Akşamı şiirinde “dönülmez akşamın ufkunda” olmak bakımından ve Deniz Türküsü şiirlerinde ise yelkenlinin yola çıkmak için seçtiği vakit olması yönüyle ölüm vaktini anlatmaktadır. Gece imgesi Yol Düşüncesi şiirinde “yabancı bir âlemde” ölümün vaktidir. Rindlerin Akşamı’nda ise geniş kanatları boşlukta açılan simsiyah kapıdan geçince başlayacak “sükûn”lu bir vakti anlatır. Aynı imge Deniz Türküsü şiirinde ise bu kez ölümden sonraki âlemin vakti olarak karşımıza çıkmaktadır. Uyku ise bir imge olarak Sonbahar şiirinde “uyanılmaz” bir uyku, Düşünce şiirinde de “son” bir uyku, Geçiş’te ise “sonu gelmez” bir uyku olarak geçmektedir.

Şairin ölümü anlatırken sıkça başvurduğu imajlardan biri de “sonbahar”dır. Onun şiirlerinde, denilebilir ki, tek bir mevsim vardır, Sonbahar (Tanyol, 1985: 75). Bazı şiirlerde doğrudan bu imajı, bazılarında da bahar-sonbahar üzerinden tezat oluşturarak gençlik-yaşlılık veya hayat-ölüm kavramlarını mukayese etmiştir. Mevsimler şiirinde bahar ve yaz geride kalmış, bir keder musikisi, bazen de bir derbeder musiki sonbahar tellerinden kopup gelmiştir. Şair bu mısralarda istiare yoluyla ömrün mevsimlerini saza benzetmiştir. Ölümün

sadece vatandan ayırması bakımından acı vericiliği üzerinde durulan Eylül Sonu şiirinde:

Günler kısaldı Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta sonbaharı

“Eylül Sonu”, s. 59

diyen şairin muradı şiirin dördüncü mısrasında ortaya çıkmaktadır: Yazlar yavaş geçmese, günler kısalmasa... Sonbahar imgesinin ismiyle müsemma Sonbahar şiirinde ise:

Fani ömür biter, bir uzun sonbahar olur
Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, târümâr olur

“Sonbahar”, s. 85

derken doğrudan bahçenin dağılışı resmedilmiştir. Sonbahara ait somut olaylardan hareketle ömrün son demlerindeki hazin tablo resmedilir ve “târümâr olmak” kalıbıyla yaklaşan felaket sezdirilir. Düşünce şiirinde ise “Bitsin hayırlısıyla bu beyhûde sonbahar!” derken bir an evvel ölümü dileyen bir eda sezilmektedir.

Sonuç

Yahya Kemal Beyatlı'nın Kendi Gök Kubbemiz kitabındaki şiirlerinde temel konulardan biri de “ölüm” olmuştur. Şairin hatıra ve denemelerinde yazdıklarından, sanatçı arkadaşlarının günlük ve yazılarından elde ettiğimiz intibalarla da desteklediğimiz bu çalışmamızda ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Yahya Kemal'in şiir evreninde tek bir ölüm telakkisi yoktur. Kendinden önceki pek çok şairin aksine, meseleye belirli pencerelerden bakmamıştır. Mamafih onun hayat çizgisini dikkatle incelediğimizde, ideolojilerin veya siyasi hadiselerin çok belirleyici olduğunu söyleyemeyiz. O, en iyi bildiği şeyi yapmış, sanatıyla meşgul olmuştur.

2. Yahya Kemal'in şiirlerinde ölüm genel olarak edebî bir mesele olmuştur, ona "estetik" bir değer atfetmiştir. Estetik değerleri meydana getirirken hayal, rüya, sonsuzluk, ufuk, deniz, yol, rüzgâr, gül, bülbül ve musiki gibi imge ve metaforlardan yararlanmıştır.

3. Ölüm anı, bir başka ifadeyle ruhun bedenden ayrılışı, onun ölüm şiirlerinde önemli bir yer teşkil eder. Tam bu noktada, onun poetik anlayışının önemli bir cephesini oluşturan sembolik ve romantik anlatımla karşılaşırız. Türk edebiyatının en meşhur ölüm şiirlerinden olan Sessiz Gemi ile Deniz Türküsü bu yaklaşımın örneklerindedir.

4. Ölüm meselesine genellikle "rind"ane bir tavırla yaklaşmış, mütevekkil bir duruş sergilemiştir. Ölümü "ilahi iklim" olarak nitelendirdiği başka hayatlara ve güzel duygulara vesile olarak görmüştür. Ona göre ölüm bir son değil, sonsuz olanın başladığı yerdir. Ölüm onun dilinde İslam mistisizmi ve Doğu estetiğiyle yoğrulmuş, munis bir hâl almıştır.

5. Hayatı ve ölümü daha çok ileriki yaşlarında sorgulamaya başlamış, ancak bunu dinin salık verdiği ölçülerde yapmıştır. Yani onun ölüm tasavvurunda kendi hayatının dönemleri, beklenti, arzu ve korkuları gibi kişisel algıları belirleyici olmuştur.

6. İnsan, hayat, ebedi âlem gibi kavramlardan yararlanarak ortaya koyduğu Mehlika Sultan gibi birkaç şiiri istisna, dini ve felsefi sorgulamalara pek rastlanmamıştır.

7. Vuslat şiirinde örneğini gördüğümüz gibi ölüm bazen sevgiliye kavuşulan ezeli bir bahçedir.

8. Şairin az da olsa ölümden kaçış temayülü gösterip korku içinde kaldığını tespit ettiğimiz şiirleri bulunmaktadır. Sessiz Gemi, Mehlika Sultan ve Rindlerin Akşamı şiirlerinde yer yer sözünü ettiğimiz türden duygulara rastlanmaktadır.

9. Ölüm, vatandan, bilhassa İstanbul’dan ayırdığı için acı vericidir. Eylül Sonu, tamamıyla bu duygunun tecessüm ettiği bir şiirdir.

Sonuç olarak şunu belirtmeliyiz ki, Yahya Kemal artık “âsûde” bir bahar ülkesinde yatmaktadır. Zihni açık, gönlü zengin ve kalemi velûd büyük şairin şiirleri, her çağda her yaştan ahfâd tarafından okunmaktadır. İnsanlar fani, ama fikirleri ve eserleri bâkîdir.

Kaynakça

Akgün, Mehmet (1999). "1839-1920 Yılları Arasında Türkiye'de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefî Akımlar", AÜ İlahiyat Fakültesi, C.40, 1: 475-497.

Bachelard, Gerard (2006). Su ve Düşler Maddenin İmgelemi Üzerine Bir Deneme. O. Kunal (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Banarlı, Nihat Sami (1964). "Süleymaniye'de Bayram Sabahı", Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi.

Banarlı Nihat Sami (1997). Yahya Kemal Yaşarken. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1974b). Aziz İstanbul. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1976). Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebî Hatıralarım. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1974a). Eski Şiirin Rüzgârıyla. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Yahya Kemal (1995). Kendi Gök Kubbemiz. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Bıyıklı, Şaban (2013). "Yahya Kemal'de Din ve Metafizik Algısı-1". Türk Dili, S.737: 18-25.

Cüceloğlu, Doğan (1991). İnsan ve Davranış. İstanbul: Remzi.

Çonoğlu, Salim (2007). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm, Ankara: Akçağ.

Göçgün, Önder (1991). "Yahya Kemal'e Göre Fatih ve İstanbul'un Fethi", Türk Edebiyatı. Araştırmaları-1, Selçuk Ün. Edebiyat Fakültesi.

Işık, Emine (1998). "Yahya Kemal'de Din", Doğumunun 112. Yılında Yahya Kemal. İstanbul: Kubbealtı.

Kahraman, Alim (1988). Yahya Kemal Beyatlı. İstanbul: Şûle.

Kanter, M. Fatih (2008). "Yahya Kemal'in Şiirlerinde Ölüm", Yahya Kemal Enstitüsü-V. İstanbul: Güngör Matbaası.

Kaplan, Mehmet (2011). Şiir Tahlilleri 1. İstanbul: Dergâh

Kaplan, Mehmet (2006). Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-2. İstanbul: Dergâh.

Kaplan, Sefa (1994). Yahya Kemal Beyatlı Seçmeler. İstanbul: YKY.

Karataş, Turan (2001). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Perşembe.

Korkmaz, Ramazan (2004). Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker.

Ökten, Sadettin (2008). Yahya Kemal’in Rüzgarıyla Düşünceler ve Duyuşlar. İstanbul: Ötüken.

Pala, İskender (1989). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Parlatır, İsmail (1988). “Tanzimat Şiiri”, Büyük Türk Klasikleri-8, Ankara: Ötüken-Söğüt.

Parlatır, İsmail (1992). “XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-IV, S. 481-482: 1-42.

Parlatır, İsmail; Çetin, Nurullah (2005). Şinasi Bütün Eserleri. Ankara: Ekin.

Şentürk, Habil (2014). Yahya Kemal ve Din. İstanbul: İz.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1995). Edebiyat Üzerine Makaleler. İstanbul: Dergâh.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). Yahya Kemal. İstanbul: Dergâh.

Tanpınar Ahmet Hamdi (1997). 19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan.

Tanyol, Cahit (1985). Türk Edebiyatında Yahya Kemal. İstanbul: Remzi.

Taşçioğlu, Şeyma (1968). “Yahya Kemal’de Ölüm Mimarisi”, Yahya Kemal Enstitüsü-II, İstanbul: Baha.

Tecer, Ahmet Kutsi (1963). Ahmet Hamdi Tanpınar: Yahya Kemal. İstanbul: Yahya Kemali Sevenler Cemiyeti.

Törenek, Mehmet (2005). Yol ve Yolculuk Bağlamında Şiirimizde Ölüm, AÜ.TAE Dergisi.

Tural, Secaattin (2003). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu. İstanbul: Kitabevi.

Uysal, Sermet Sami (1959). Yahya Kemal’le Sohbetler. İstanbul: Kitap.

Üstünova, Mustafa (1996). “Yahya Kemal ve Tasavvuf”. Türk Dili, 533: 1229.

Yetiş, Kazım (2005). Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih. İstanbul: Kitabevi.

Yetiş, Kazım (2008). Yahya Kemal Beyatlı. Ankara: KTBY.

Yetiş, Kazım (2000). Yahya Kemal İçin Yazılanlar, C.I. İstanbul: Fetih Cemiyeti.

Yiğitbaş, Maksut (2017). "Bir Rindin Yaşlanma Sendromu", Ahi Evran Ün. SBE Dergisi, 2:289-299.

Özkazanç, Alev (2015). Feminizm ve Queer Kuram. Ankara: Dipnot.

Rimbaud, Arthur (2015). Ben Bir Başkasıdır- Bütün Düzyazı Şiirleri. İnce, Özdemir (Çev.). Ankara: İmge.

Rubin, Gayle S. (1993). "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality". The Lesbian and Gay Studies Reader, New York: Routledge.

Sancar, Serpil (2013). Erkeklik: İmkansız İktidar. İstanbul: Metis.

Şafak, Halil (2019). Küçük İskender Kitabı. İstanbul: İkaros

Turhanlı, Halil (1944). Meleklerin Düştüğü Yer. İstanbul: Altıkırkbeş.

Umut, T. Arslan (2010). "Heteroseksüel Melankoli". Kaos Glg, 1: 42-51.

